

Marzena Barańska

Zmiany organizacyjne w systemie edukacji w Polsce po przystąpieniu do Unii Europejskiej

---

Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa nr 2, 113-132

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marzena BARAŃSKA

Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej w Warszawie
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ZMIANY ORGANIZACYJNE W SYSTEMIE EDUKACJI W POLSCE PO PRZYSTĄPIENIU DO UNII EUROPEJSKIEJ

Szkolnictwo europejskie a polskie rozwiązania

Zaangażowanie Polski w proces integracji z ponadnarodową strukturą – Unią Europejską, wyznaczył kierunek podejmowanych działań kolejnym reformatorom. *Integracja jest skomplikowanym procesem, nie tylko gospodarczym, ale przede wszystkim społecznym, przebiegającym równolegle na poziomie elit politycznych, które są zgodne co do faktu, że integracja stwarza racjonalne nadzieje na rozwój kraju oraz na poziomie opinii publicznej, która jest zróżnicowana. (...) na skutek zmian w życiu społeczno-ekonomicznym kraju, ma miejsce również zmiana kontekstu życiowego, w jakim przebiega rozwój młodzieży.*¹ Dalsze podejmowane decyzje dotyczące rozwoju myśli edukacyjnej musiały uwzględniać proeuropejski kierunek. *Kluczowymi wyzwaniami, jakie stawia się przed europejską edukacją są;*

- realizowanie idei europejskiego obywatelstwa;
- wzmocnienie przez edukację europejskiej konkurencyjności oraz zabezpieczenia zatrudnienia;
- utrzymanie więzi społecznych dzięki europejskiej edukacji;
- pełne wykorzystanie możliwości stwarzanych przez techniki informacyjne.

*Istnieje potrzeba zwrócenia większej uwagi na poziom i jakość wykształcenia ogólnego oraz przygotowania młodzieży do twórczego i aktywnego współuczestnictwa w zmieniającej się rzeczywistości europejskiej.*² Wykształcenie winno zatem być tak konstruowane, aby zapewnić absolwentowi możliwość uzyskania pracy, zarówno w zawodzie podstawowym jak i umiejętność wychodzenia naprzeciw potrzebom rynku w ramach mobilności edukacyjnej, stanowiącej źródło dla poszukiwania szans życiowych w sferze oczekiwań zawodowych oraz aktywnego uczestniczenia w życiu obywatelskim.

Wdrożenie powyższych założeń na poziomie ponadnarodowym, wymaga zsynchronizowania wielu obowiązujących w poszczególnych krajach systemów edukacyjnych utrwalanych uwarunkowaniami historycznymi, wartościami ale również rozwiązaniami normatywnymi. Indyferentność rozwiązań pozwala na poszukiwanie takich form, które stanowiąc będą wzorzec powszechnie akceptowany przez ewoluujące europejskie społeczeństwo. *W dotychczasowej polityce edukacyjnej Unii Europejskiej można wyróżnić dwa aspekty: pierwszy, głównie teoretyczny, drugi pragmatyczny. Aspekt teoretyczny wyraża się w formułowaniu zasadniczych założeń, które powinny inspirować politykę*

---

¹ A. Cybal-Michalska, *Orientacja proeuropejska młodzieży. Stan i potrzeby edukacyjne*, Wolumin. Poznań, 2001, s. 50; zob. B. Sopot-Zembok, H. Nicoń, *Edukacja regionalna*, (w:) „Edukacja i Dialog” 1998, nr 7; A. Sakson, *Kształtowanie świadomości europejskiej młodzieży w Polsce*, (w:) J. Kiwerska, A. Sakson, M. Tomczak, *Młodzież w Europie*. Poznań 1996, s. 31 i n.

² Z. Mach. *Edukacja dla Europy*, (w:) K. Paćławska, *Tradycja i wyzwania*, Universitas. Kraków 1996, s. 103-104

edukacyjną krajów członkowskich tak, aby ta polityka przyczyniła się do realizacji ideowych i gospodarczych celów Unii Europejskiej. Aspekt pragmatyczny polega na zalecaniu konkretnych rozwiązań, jakie należałoby stosować w ramach tej polityki oraz na inicjowaniu i organizowaniu wspólnej współpracy edukacyjnej. Wspólna polityka edukacyjna ma za zadanie:

- podnoszenie jakości nauczania;
- upowszechnianie nauki języków obcych;
- wymianę młodzieży i kadry pedagogicznej;
- współpracę instytucji oświatowych;
- podnoszenie szans zatrudnienia poprzez własne kształcenie;
- rozwój kształcenia ustawicznego;
- doprowadzenie do wzajemnej uznawalności dyplomów i okresów nauki.³

Realizacja wyznaczonych kierunków działań nie byłaby możliwa bez zaangażowania poszczególnych struktur zarówno Unii Europejskiej, zwłaszcza Komisji Europejskiej, a nadto jednostek pozaunijnych, np. Rady Europy (ODCC), czy Organizacji Współpracy i Rozwoju ekonomicznego (OECD) jak również ONZ. Instytucje te poprzez wyspecjalizowane jednostki – agendy, zespoły – dostrzegają rosnące znaczenie poziomu edukacji i wiedzy w przygotowywanych planach strategicznych założeń wyznaczających poziom i kierunki rozwoju państwa czy struktur. W latach osiemdziesiątych, na wniosek Komisji Europejskiej, który poprzedzały prace DGV i DGX, Parlament zaakceptował siedem aktów dotyczących edukacji, uruchamiających:

- 16 września 1980 roku – program EURIDICE/związany z założeniem edukacyjnej sieci informacyjnej państw Wspólnoty;
- 28 lutego 1984 roku – program ESPRIT, związany z badaniami i rozwojem w dziedzinie informatyki;
- 28 czerwca 1985 roku – raport Komitetu „l/Europe des citoyens”, zawierający 15 rezolucji o roli dzieci i młodzieży w Europie;
- 28 lipca 1986 roku – program COMETT, ułatwiający współpracę pomiędzy uniwersytetami i przedsiębiorstwami w zakresie kształcenia zawodowego;
- 14 maja 1987 roku – program ERASMUS, przeznaczony dla szkolnictwa wyższego w celu umożliwienia studentom odbywania staży i studiów w innych europejskich szkołach wyższych;
- 24 maja 1988 roku – program MŁODZIEŻ DLA EUROPY, opracowany dla intensyfikowania wymiany młodzieży szkolnej i akademickiej;
- 2 stycznia 1989 roku – program LINGUA, promujący naukę języków obcych wśród nauczycieli i uczniów.⁴

Dla kształtowania systemu rozwiązań procesu edukacyjnego państw członkowskich UE, istotne znaczenie mają następujące programy; Erasmus, Tempus i Lingua od 1995 roku funkcjonujące łącznie jako Sokrates, Leonardo da Vinci oraz Comett, Eurotechnet – szczególnie ważne dla wdrażania reguł

³ J. Such, *Wymiar integracji europejskiej a poczucie tożsamości Europejczyka*, (w:) Z. Drozdowicz, *Współczesna Europa w poszukiwaniu swojej tożsamości*. Wydawnictwo Fundacji Humaniora. Poznań 2003, s. 13

⁴ A. Ćwikliński, *Zmiany w polskiej edukacji w okresie globalizacji, integracji i transformacji systemowej*. Poznań 2005, s. 197. DGV i DGX – dyrekcje Generalne działające w UE zajmujące się m.in. zagadnieniami dotyczącymi szkolnictwa i edukacji w UE.

związanych z innowacjami technologicznymi, czyli współpracy naukowej i technicznej, związków między przemysłem i nauką. Z perspektywy czasu, waga zaangażowania UE w realizację zasady „*towards Europe of knowlegde*” – nie budzi wątpliwości.

14 lutego 2002 roku w Lizbonie ministrowie edukacji państw członkowskich UE, wraz z Komisją Europejską, wyznaczyli nowe kierunki rozwoju edukacji. W tzw., strategii lizbońskiej zawierającej założenia do 2010 r. *Wyróżnionych zostało 13 następujących celów:*

I. Cel strategiczny: Poprawa jakości i efektywności systemów edukacji w UE wobec nowych zadań społeczeństwa wiedzy oraz zmieniających się metod i treści nauczania i uczenia się:

Cele szczegółowe:

- 1. Podniesienie jakości kształcenia oraz doskonalenia zawodowego nauczycieli i osób prowadzących szkolenia;*
- 2. Rozwijanie kompetencji i umiejętności potrzebnych dla społeczeństwa wiedzy;*
- 3. Zapewnienie powszechnego dostępu do technologii informacyjno-komunikacyjnych;*
- 4. Zwiększenie rekrutacji w dziedzinach nauk ścisłych i technicznych;*
- 5. Optymalne wykorzystanie zasobów.*

II. Cel strategiczny: Ułatwienie powszechnego dostępu do systemów edukacji zgodnie z nadrzędną zasadą kształcenia ustawicznego, działanie na rzecz zwiększenia szans zdobycia i utrzymania zatrudnienia oraz rozwoju zawodowego, jak również aktywności obywatelskiej, równości szans i spójności społecznej.

Cele szczegółowe:

- 1. Tworzenie otwartego środowiska edukacyjnego;.*
- 2. Uatrakcyjnianie procesu kształcenia;*
- 3. Wspieranie aktywności obywatelskiej, zapewnienie równości szans oraz spójności społecznej.*

III. Cel strategiczny: Otwarcie systemów edukacji na środowisko i świat w związku z koniecznością lepszego dostosowania edukacji do potrzeb pracy zawodowej i wymagań społeczeństwa oraz sprostania wyzwaniom wynikającym z globalizacji:

Cele szczegółowe:

- 1. Wzmacnianie powiązań ze światem pracy, działalnością badawczą i społeczeństwem;*
- 2. Rozwijanie przedsiębiorczości;*
- 3. Poprawa sytuacji w zakresie nauki języków obcych;*
- 4. Rozwijanie mobilności i wymiany;*
- 5. Wzmocnienie współpracy europejskiej.⁵*

Realizacja tak opisanych kierunków działań wymaga stosownych nakładów i inwestycji. 10 stycznia 2003 roku, Komisja Wspólnot Europejskich opublikowała komunikat, w którym wskazała na następujące obszary inwestycji:

⁵ *Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia, wspólne cele do roku 2010.* Warszawa 2003, s. 12-14

- inwestowanie w kształcenie i utrzymanie kadry edukacyjnej; szkolenie w zakresie nowych metod nauczania, kształcenie drogą elektroniczną oraz wykorzystywanie nowoczesnych technologii informacyjnych, modernizację programów nauczania dla kształcenia i doskonalenia zawodowego oraz dostępność multimedialnych programów edukacyjnych;
- inwestowanie w nowe umiejętności podstawowe, dostosowane do wymogów społeczeństwa wiedzy i nowego rynku pracy, m.in.: znajomość technologii cyfrowych, umiejętność uczenia się, kompetencje społeczne, przedsiębiorczość oraz znajomość języków obcych;
- inwestowanie w powszechny dostęp do edukacji ustawicznej, polegający na zapewnieniu adekwatnych zasobów i ich właściwą dystrybucję we wszystkich możliwych formach kształcenia ustawicznego oraz dalszy rozwój finansowych i innych czynników warunkujących kształcenie ustawiczne;
- inwestowanie w technologie informacyjno-komunikacyjne, czyli oprogramowanie, sprzęt, utrzymanie infrastruktury, szkolenie kadry, kreowanie atrakcyjności kształcenia drogą elektroniczną, a także tworzenie wspólnych sieci obejmujących edukację publiczną i inne placówki kształcenia;
- inwestowanie w działania zapobiegające marginalizacji społecznej i promujące nowe postawy obywatelskie, których celem jest wspieranie włączenia do społeczeństwa grup marginalizowanych i zapobieganie społecznemu wykluczeniu, zapobieganie niepowodzeniom w nauce i przerywaniu nauki;
- inwestowanie w poradnictwo, postrzegane jako strategia nowoczesnego zapobiegania, dzięki której będzie możliwe znaczne ograniczenie różnic między ofertami edukacyjnymi a potrzebami rynku pracy, zwiększenie odsetka osób kończących edukację na poziomie średnim i wyższym oraz ułatwienie podjęcia pracy, jak i powrotu na studia.⁶

Nastawienie na samorealizację jednostki, dające jej poczucie gwarancji swobody poruszania się wobec wyzwań współczesnego świata w obliczu rosnącej roli konkurencyjności gospodarki europejskiej i możliwości poznawania coraz to nowych obszarów działalności ludzkiej w szczególności sposób zostało zaakcentowane w niniejszym dokumencie.

Od początku procesu integracyjnego, Polska aktywnie włączała się w europejski nurt dyskusji i debaty, dotyczący modelu edukacji i mechanizmów jego wdrażania. Połączenie elementów instytucjonalizacji, dziedzictwa kulturowego, poszanowania praw, popularyzowania wartości wychowawczych oraz szacunku i godności dla drugiego człowieka, stanowią źródła dla tworzenia oświaty preferującej proces edukacyjny oparty na świadomym wyborze i odpowiedzialności za konsekwencje związane z jego dokonaniem. Świadomość społeczeństwa w zakresie potrzeby podnoszenia kwalifikacji i zdobywania wiedzy, już pod koniec lat 80-tych minionego stulecia stała się zauważalna. Zainteresowanie nauką – na każdym szczeblu drabiny edukacyjnej – stało się jednym ze sposobów na

---

⁶ *Skuteczne inwestowanie w edukację: imperatyw dla Europy. Komunikat Komisji Wspólnot Europejskich* (Bruksela 10.01.2003 r.). Warszawa 2003, s. 16-18

polepszenie sytuacji materialnej i szansą na „lepsze jutro”. J. Gawryłkiewicz opisuje ten czas jako okres „fenomenu skoku edukacyjnego”,⁷ który bezspornie stał się konsekwencją popularyzowanego hasła: „Społeczeństwa uczącego się”.⁸ Już w roku 2003 zaprezentowany został przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu projekt dokumentu „Zarys strategii edukacyjnej”, podkreślający konieczność podejmowania działań zmierzających do podniesienia jakości kształcenia. Konsekwencją dalszych prac było przyjęcie dokumentu – „Strategia państwa dla młodzieży”. Autorzy wskazali, że wyznaczony kierunek działań: ma pozwolić młodym ludziom na realizację ich planów życiowych – indywidualnych i grupowych oraz pomóc w znalezieniu swojego miejsca w społeczeństwie. Powinno mieścić się w ramach dialogu międzypokoleniowego, ale i uwzględniać specyficzne potrzeby młodych. W szczególności państwo powinno otoczyć opieką młodzież z grup ryzyka.

Formułując cele polityki młodzieżowej przyjęto, że dotyczy ona grupy społecznej w wieku 15-25 lat. Młodzież ta, to nastolatki i młodzi dorośli, uczniowie i studenci, pracujący i bezrobotni, ludzie, którzy założyli już rodziny i samotne matki, osoby pełnosprawne i z określonymi typami niepełnosprawności, młodzi, którzy weszli w konflikt z prawem lub wymagający działań resocjalizacyjnych czy profilaktycznych, osoby o różnym statusie materialnym, mieszkające w miastach i na wsi, aktywnie działające w życiu publicznym bądź bierne. Zróżnicowanie młodzieży powoduje, że jej potrzeby i oczekiwania wobec polityki państwa nie są jednorodne, a niezbędna w pewnych sferach pomoc państwa musi być precyzyjnie adresowana (...).

Podstawowym celem strategicznym państwa jest dążenie do coraz wyższej jakości i powszechności kształcenia. Współczynnik skolaryzacji w szkołach średnich, kształcących młodzież w wieku 15-18 lat, w roku szkolnym 2000/2001 wynosił 90,1%. W porównaniu z krajami Unii Europejskiej, w Polsce współczynniki skolaryzacji odnoszące się do poszczególnych grup wiekowych są dość wysokie. Największy wzrost współczynników skolaryzacji ma miejsce w przypadku szkół wyższych.

Konieczna jest poprawa jakości kształcenia w szkołach wiejskich i szkołach zawodowych. Dotyczy to zarówno warunków nauczania, jak i stopnia wyposażenia szkół. W liceach ogólnokształcących, 90,6% uczniów uczy się języka angielskiego, w średnich zawodowych 54,6%, a w zasadniczych szkołach zawodowych tylko 12%. Należy podjąć działania upowszechniające nauczanie języków obcych, szczególnie języka angielskiego, w zasadniczych szkołach zawodowych. Obowiązkiem, który został przypisany państwu w dziedzinie edukacji, jest przygotowanie młodzieży do dorosłego życia, a szczególnie do życia zawodowego. Istnieje potrzeba powiązania kształcenia z potrzebami rynku pracy oraz rozbudzanie w młodzieży motywacji do ustawicznej nauki i przygotowywania się do życia w zmieniającym się świecie.⁹

⁷ J. Gawryłkiewicz, *Młodzież polska w kontekście edukacji, pracy oraz postaw obywatelskich*, (w:) Media obywatelskie a organizacje pozarządowe, „Trzeci sektor”, 2008, nr 14, s. 119 i n.

⁸ Szerzej; Cz. Banach, *Człowiek wobec wyzwań globalizacji transformacji ustrojowej w Polsce* (w:) E. Malewska, B. Śliwierski (red.) *Pedagogika i edukacja wobec nowych wspólnot i różnic w jednoczącej się Europie*. Kraków 2002, s. 737

⁹ Strategia Państwa dla Młodzieży na lata 2003-2012, http://www.yforum.pl/strategia/strategia_ml.php

Wśród metod zmierzających do realizacji tak m.in. wyznaczonych celów zwrócono uwagę na: *wyrównanie szans edukacyjnych młodzieży w dostępie do edukacji*:

- *podnoszenie współczynnika skolaryzacji;*
- *upowszechnianie dostępu do nauki języków obcych;*
- *upowszechnianie edukacji informatycznej;*
- *rozbudowa systemu kształcenia ustawicznego;*
- *upowszechnianie kształcenia na odległość.*¹⁰

Dla zagwarantowania ciągłości podjętych prac w zakresie dostosowywania edukacji do wyzwań XXI wieku, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu opublikowało Strategię Rozwoju Kształcenia Ustawicznego do roku 2010 – dokument został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 8 lipca 2003 r. W Preambule dokumentu podkreślono, nawiązując do definicji przyjętej przez UNESCO w Nairobi w roku 1976, że *Koncepcja uczenia się przez całe życie (OECD – Paryż 1996) obejmuje rozwój indywidualny i rozwój cech społecznych we wszystkich formach i wszystkich kontekstach – w systemie formalnym i nieformalnym, tj. w szkołach i placówkach kształcenia zawodowego, uczelniach i placówkach kształcenia dorosłych, oraz w ramach kształcenia incydentalnego, a więc w domu, w pracy i w społeczności.*¹¹ Zadania określone w kontekście uczenia się przez całe życie mogą być realizowane poprzez:

1. Zwiększanie dostępności do kształcenia ustawicznego;
2. Podnoszenie jakości kształcenia ustawicznego;
3. Współdziałanie i partnerstwo;
4. Wzrost inwestycji w zasoby ludzkie;
5. Tworzenie zasobów informacyjnych w zakresie kształcenia ustawicznego i rozwój usług doradczych.
6. Uświadamianie roli i znaczenia kształcenia ustawicznego.¹²

Struktura organizacyjna oświaty po 1999 roku w Polsce

Aktualnie obowiązują w systemie oświaty, rozwiązania wprowadzone reformą 1999 roku oraz zmianami wdrażanymi kolejno w latach 2002 i 2005. Wielopłaszczyznowy i wieloletni proces zmian w ustroju szkolnym, dotyczy nie tylko struktury organizacyjnej – choć obowiązujące rozwiązania budzą wiele dyskusji, zarówno wśród rodziców, opiekunów, dzieci, ale również grona pedagogicznego.

1 września 1999 roku, po raz pierwszy zainaugurowano rok szkolny w 6-klasowych szkołach podstawowych, 3-letnich gimnazjach. Z analizy założeń reformy wynika, że proces dydaktyczny powinien pozwalać na kształcenie oparte na procesie syntezy i analizy, gwarantującym efektywne wykorzystanie wiedzy

¹⁰ Ibidem

¹¹ <http://www.men.gov.pl/content/view/full/82/23/>, przyjęty dokument wpisuje się w strategię działań aprobowanych przez UE, nawiązując do Deklaracji Kopenhaskiej – Deklaracja Europejskich Ministrów ds. Kształcenia Zawodowego i Szkoleń oraz Komisji Europejskiej, uzgodniona w Kopenhadze w dniach 29-30 listopada 2002 r., w sprawie zwiększonej współpracy europejskiej w dziedzinie kształcenia zawodowego i szkoleń.

¹² Ibidem

w toku podejmowanych dalszych działań. Cykl edukacji w szkole podstawowej ma wymiar dwuetapowy: pierwszy obejmujący klasy I-III przebiega bez podziału na przedmioty i drugi adresowany do uczniów klas IV-VI, realizowany poprzez nauczanie przedmiotów objętych ramowym planem nauczania. W toku prac legislacyjnych zwrócono uwagę na konieczność dyferencjacji procesu nauczania z uwagi na poziom intelektualnego rozwoju ucznia. Podkreślono, iż właśnie na tym etapie, powinno się szczególną opieką objąć dzieci wymagające z uwagi na posiadane zdolności specjalnej opieki – wybitnie uzdolnionym jednostkom zaoferowano indywidualny tok nauczania i indywidualne programy nauczania. W stosunku do dzieci wymagających pomocy, wskutek nieprawidłowego rozwoju wsparcia udzielać miały powiatowe ośrodki edukacji specjalnej. Godne podkreślenia jest również i to, że dzieci niepełnosprawne, których warunki fizyczne, intelektualne, rozwój emocjonalny umożliwiały udział w zajęciach, mogły na równi z rówieśnikami uczęszczać do szkół ogólnodostępnych, w ramach tworzonych klas zintegrowanego nauczania. Równoległe z reformą programową wdrażano rozwiązania dotyczące upowszechniania roli szkoły w procesie wychowywania dzieci i młodzieży. Nauczyciele uzyskali prawo do tworzenia programów autorskich w zakresie realizacji zajęć z danego przedmiotu, stosowania form i metod pracy. Słusznie zauważa B. Kubiczek, że *Tworzenie szkoły autorskiej, demokratycznej, autonomicznej w drodze uspołecznienia procesu, nie jest celem samym w sobie. Ma ono służyć przede wszystkim kształtowaniu świadomości społeczeństwa obywatelskiego, przygotowaniu młodych ludzi do życia w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej, w gospodarce rynkowej, współpracy z innymi narodami zjednoczonej Europy, a więc realizacji dalekosiężnego celu.*¹³ Wskazane kierunki reformy wymagały podejmowania działań o charakterze długofalowym.

Od 1 września 2002 roku, działalność rozpoczęły szkoły ponadgimnazjalne typu:

- 2-3-letnie zasadnicze szkoły zawodowe;
- 3-letnie licea ogólnokształcące;
- 3-letnie licea profilowane;
- 4-letnie technika.

Natomiast od 1 września 2004 roku, powołano:

- 2-letnie uzupełniające licea ogólnokształcące;
- 3-letnie technika uzupełniające.

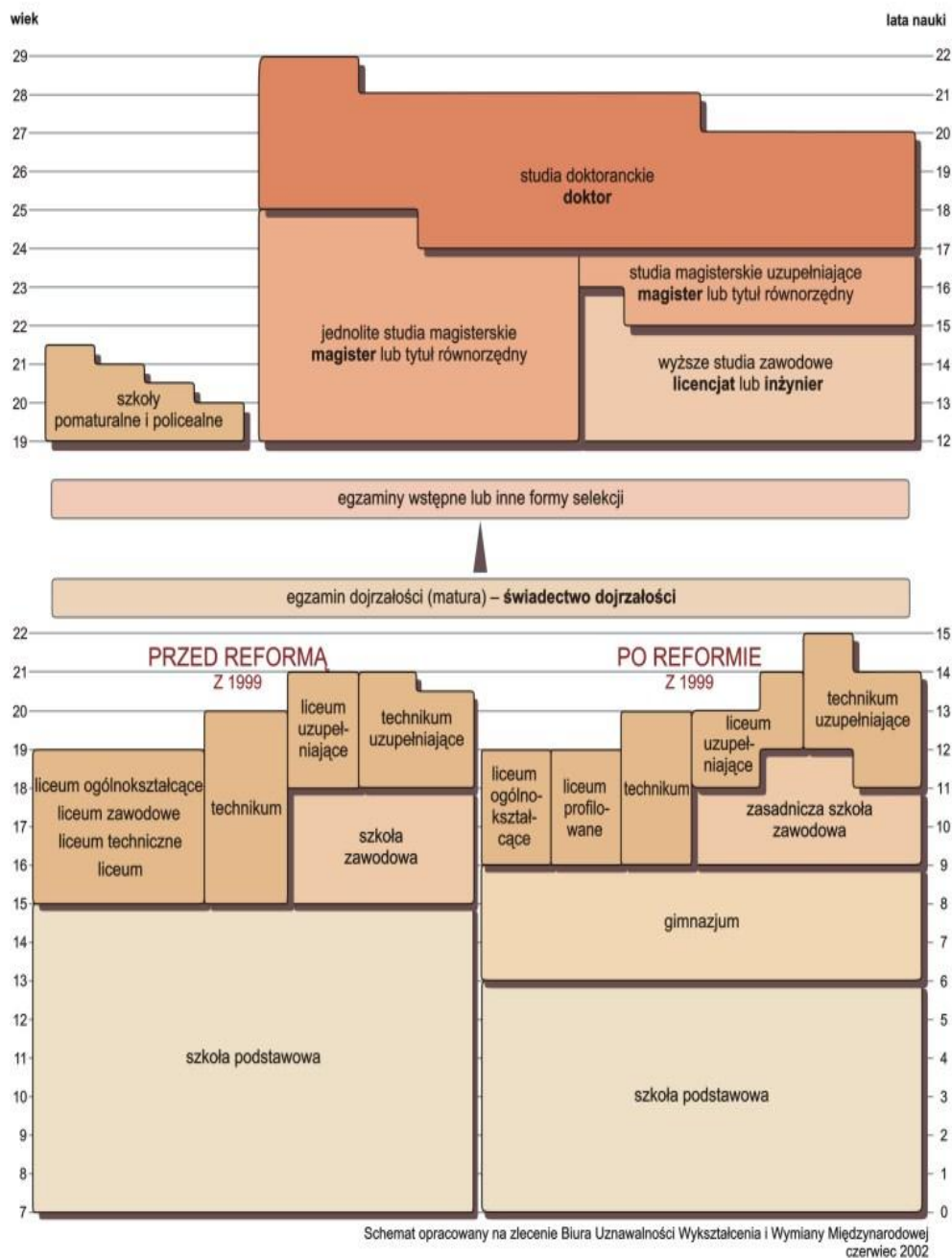
Dzwonek, w dniu 1 września 2005 roku, zainaugurował rok szkolny w zawodowych szkołach policealnych, do których mogą uczęszczać absolwenci średnich szkół ogólnokształcących¹⁴ o okresie nauczania nie dłuższym niż 2,5 roku. Porównaj schemat nr 2 obrazujący system edukacji w Polsce przed rokiem 1999 i po nim.

¹³ B. Kubiczek, *Autonomia szkoły*, NOWIK. Opole 2002, s. 170

¹⁴ J. Jung-Miklaszewska, *System kształcenia w Rzeczypospolitej polskiej. Szkoły i dyplomy*. Biuro Uznanalności Wykształcenia i Wymiany Międzynarodowej. Warszawa 2000. Aktualizacja 2003 opublikowana serwisie BUWiWM: lipiec 2003; <http://www.buwim.edu.pl/publ/system/>

SYSTEM EDUKACJI W POLSCE

Źródło: J. Jung-Miklaszewska, *System edukacji w Rzeczypospolitej Polskiej. Szkoły i dyplomy*. Warszawa 2000. Aktualizacja 2003, opublikowana w serwisie BUWiWM: lipiec 2003; <http://www.buwiwm.edu.pl/publ/system/>

Decentralizacja zarządzania systemem oświaty przeniosła odpowiedzialność za rozwój tej dziedziny na organy gminy oraz wyższych jednostek samorządu terytorialnego, adekwatnie do struktury organizacyjnej szkół. *W konsekwencji szkolnictwo ponadpodstawowe (obecnie ponadgimnazjalne) oraz specjalne powierzone do prowadzenia powiatom (art. 5 ust. 5a ustawy o systemie oświaty), w gestii gmin pozostały przedszkola (w tym specjalne) oraz zreformowane, sześcioklasowe szkoły podstawowe i nowo utworzone trzyletnie gimnazja (art. 5 ust. 5 ustawy o zmianie oświaty). Głównym zadaniem kuratoriów oświaty pozostawał nadzór pedagogiczny, obejmujący całość działań edukacyjnych szkół i placówek.*¹⁵ Uprawnienia przypisane gminom w zakresie prowadzenia działalności edukacyjnej obejmują szerokie spektrum, m.in. ;

- powoływanie i odwoływanie ze stanowisk dyrektorów szkół i placówek oświatowych (powołania na stanowisko dyrektora dokonuje wójt, burmistrz, prezydent po uprzednim przeprowadzeniu postępowania konkursowego);
- prowadzenie ewidencji przedszkoli i szkół niepublicznych;
- nadzór nad spełnianiem obowiązku szkolnego przez młodzież z wieku 16-18 lat;¹⁶
- tworzenie infrastruktury oświatowej;
- rozstrzyganie kwestii finansowania omawianych jednostek.

Na powiaty nałożono obowiązek ewidencjonowania niepublicznych szkół ponadgimnazjalnych, natomiast samorząd województwa koordynuje zakładaniem i prowadzeniem publicznych zakładów kształcenia oraz placówek doskonalenia nauczycieli, bibliotek pedagogicznych, a także szkół i placówek o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym.¹⁷

¹⁵ Biblioteczka reformy. Ministerstwo Edukacji Narodowej do samorządu terytorialnego 2001, s. 3, 17-18. 25 lipca 1998 roku uchwalono nowelizację ustawy o zmianie oświaty Dz. U. 1998. Nr 117, poz. 759. Na mocy powyższego dokumentu przede wszystkim dokonano zmian w przedmiocie zarządzania oświatą i sprawowania systemu kontroli i nadzoru. Ponadto dodatkowo mocą ustawy z dnia 8 stycznia 1999 roku doprecyzowano zakres obowiązków nałożonych na jednostki samorządu terytorialnego zakresie prowadzenia działalności oświatowej na danym terenie. (Dz. U. 1999. Nr 12, poz. 96)

¹⁶ Art. 15 ust. 1 i 2 odróżnia pojęcie obowiązku szkolnego od obowiązku nauki. Termin obowiązek szkolny zgodnie z postanowieniami ustawowymi obejmuje; „od roku szkolnego 1999/2000 nauka jest obowiązkowa do ukończenia 18 roku życia. Obowiązek szkolny rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w tym roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 7 lat oraz trwa do ukończenia gimnazjum, nie dłużej jednak niż do ukończenia 18 roku życia. Od roku szkolnego 1999/2000 obowiązek szkolny został przedłużony o 1 rok, poprzednio obowiązkowe kształcenie obejmowało okres od 7 do 17 roku życia i dotyczyło ukończenia 8-letniej szkoły podstawowej. Na wniosek rodziców naukę w szkole podstawowej może także rozpocząć dziecko, które przed dniem 1 września kończy 6 lat, jeżeli wykazuje psychofizyczną dojrzałość do podjęcia nauki szkolnej. Decyzję o wcześniejszym przyjęciu dziecka do szkoły podstawowej podejmuje dyrektor szkoły po zasięgnięciu opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej na temat poziomu rozwoju dziecka. Od roku szkolnego 1999/2000 obowiązek szkolny spełnia się przez uczęszczanie do 6-letniej szkoły podstawowej i 3-letniego gimnazjum, a po ich ukończeniu do szkoły ponadgimnazjalnej. Kształcenie w ramach obowiązku szkolnego może odbywać się zarówno w placówkach publicznych jak i niepublicznych. Dzieci niepełnosprawne podlegają również obowiązkowi szkolnemu” J. Jung-Miklaszewska, system edukacji w Rzeczypospolitej polskiej. Szkoły i dyplomy. Warszawa 2000. Aktualizacja 2003 opublikowana w serwisie BUWiWM: lipiec 2003; <http://www.buwivm.edu.pl/publ/system/>; Nadzór nad spełnianiem obowiązku szkolnego przez dzieci do lat 15 spoczywa na dyrektorach szkół podstawowych i gimnazjalnych.

¹⁷ Zob. art. 5, ust. 6 ustawy o systemie oświaty

Włączanie instytucji samorządowych w proces realizacji systemu oświaty na obszarze ich działalności administracyjnej, z jednej strony pozwala na prowadzenie polityki oświatowej tak, by gwarantowała ona w przyszłości realizację potrzeb środowiska lokalnego, z drugiej zaś katalog uprawnień, w jakie wyposażone zostały jednostki administracji samorządowej, nie pozostał bez wpływu na ograniczenie zakresu kompetencji przysługujących dotychczas kuratorom i ich urzędom. Aktualnie, *Kurator oświaty zgodnie z art. 31 ustawy o systemie oświaty sprawuje nadzór pedagogiczny nad publicznymi i niepublicznymi szkołami i placówkami oświatowymi, realizuje politykę oświatową, współdziała z organami samorządu terytorialnego w zakresie organizacji szkół i placówek oświatowych oraz wypełnia inne zapisane w ustawie zadania w zakresie oświaty.*¹⁸

Znana z minionej epoki instytucja kuratora, jako podstawowej jednostki dokonującej analizy i oceny przebiegu procesu dydaktycznego w szkole, poddana została dalszym ograniczeniom. Okolicznością uzasadniająca powyższą tezę jest wprowadzenie na mocy ustawy – art. 9 – systemu weryfikacji poziomu wiedzy uczniów przez zewnętrzne jednostki oceniające poprzez wypracowany i spójny system sprawdzianów i egzaminów. Centralna Komisja Egzaminacyjna oraz jednostki okręgowe (struktura organizacyjna zewnętrzna względem szkoły), dokonują weryfikacji wiedzy uczniów po zakończeniu określonego etapu kształcenia, w oparciu o *ogólnopolskie wymagania egzaminacyjne zawarte w standardach wymagań będących podstawą przeprowadzenia sprawdzianu i egzaminu. Standardy określone są przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania i ogłaszane w rozporządzeniach.*¹⁹ Zsynchronizowany system weryfikacji wiedzy uczniów powodowany jest tym, że wszyscy uczniowie niezależnie od miejsca, w którym uczęszczali do szkoły, jej wielkości itp. czynnikom, poddawani są egzaminom opartym na jednolitym teście zawierającym tożsame dyspozycje i zadania dla uczniów danego poziomu kształcenia. Materiał egzaminacyjny opracowywany jest przez Centralną Komisję Egzaminacyjną. Wyposażenie Komisji w kompetencje do przygotowania materiału egzaminacyjnego dla wszystkich adresatów określonego etapu kształcenia rodzi pytanie o zakres przedmiotowy testów podejmowanych w trakcie realizacji procesu dydaktycznego. Dziś, z perspektywy kilku lat doświadczeń można stwierdzić, iż każdego roku rezultaty egzaminów budzą wiele emocji, powodowanych brakiem powszechnie obowiązującego zakresu materiału wyznaczonego jako obowiązkowy do realizacji na zajęciach, stanowiący źródło oceniania, jak również w stopniem zaangażowania nauczycieli w jego realizację. Tylko w 2008 roku, w wielu szkołach, słabe wyniki z egzaminu gimnazjalnego stanowiły konsekwencje braku realizacji materiału egzaminacyjnego na zajęciach, np. z powodu braku akceptacji oferty programowej przez nauczyciela prowadzącego zajęcia z danego przedmiotu.²⁰

¹⁸ M. Pilich, *Ustawa i systemie oświaty*. Komentarz. Kraków 2006, s. 275-276

¹⁹ Ibidem; zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i sportu z dnia 7 września 2004 roku, w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. 2004. Nr 2046 z późn. zm.)

²⁰ Standardy wymagań egzaminacyjnych ustala się po to, aby zapewnić te same wymagania w całym kraju niezależnie od tego jaki program nauczania realizowała dana szkoła. Stanowią one podstawę przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów. Zob. www.cke.pl; W niektórych gimnazjach uczniowie uzyskali niższe noty z egzaminu, ponieważ nauczyciel prowadzący zajęcia uznała lekturę za „mało atrakcyjną” i nie dokonał jej analizy na zajęciach, np. „Kamienie na szaniec”

Procesowi oceniania poddawani są uczniowie następujących klas:

- szóstej klasy szkoły podstawowej;
- trzecich klas gimnazjalnych;
- ostatnich klas szkół zawodowych w celu potwierdzenia kwalifikacji zawodowych;
- uczniowie ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych np. techników, liceów przystępujący do egzaminu maturalnego zwanego „dojrzałości”.²¹

Uczniowie klas maturalnych każdego roku dokonują, już we wrześniu w roku poprzedzającym egzamin maturalny, wyboru (mogą dokonać zmian w zakresie zdawanych przedmiotów jeszcze w lutym następnego roku) przedmiotów zdawanych na maturze. Istotnym elementem kreującym wybór jest uchwała senatu uczelni wyższej, dotycząca oceny przedmiotów, które uwzględniane są na dany kierunek i specjalność oraz opisane w/w dokumencie przeliczniki jako źródła oceny kandydata biorącego udział w postępowaniu rekrutacyjnym. Otrzymane punkty decydują o zajmowanych miejscach w prowadzonych rankingach wśród osób ubiegających się o indeks danej jednostki naukowo-badawczej.

Zaprezentowane poniżej dane potwierdzają, tylko w nielicznych przypadkach, że absolwent szkoły ponadgimnazjalnej nie przystępuje do egzaminu dojrzałości. W roku 2008 do egzaminu dojrzałości przystąpiło w kraju 79,0%, w okręgu 68 223 absolwentów – 77, 8%, w tym 61 547 osób po raz pierwszy. Szczegółowe dane zaprezentowano w tabeli nr 1.

Tabela nr 1: Liczby przystępujących do egzaminu maturalnego w 2008 roku (LO – licea ogólnokształcące, LP – licea profilowane, LU – licea uzupełniające, T – technika, TU – technika uzupełniająca)

	Okręg			Województwo lubuskie			Województwo wielkopolskie			Województwo zachodniopomorskie	
	Pierwszy raz	Kolejny raz	Razem	Pierwszy raz	Kolejny raz	Razem	Pierwszy raz	Kolejny raz	Razem	Pierwszy raz	Kolejny raz
LO	36000	3847	39847	5998	630	6628	19726	2206	21932	10276	1011
LP	6488	1093	7581	1374	280	1654	3819	539	4358	1295	274
LU	1504	144	1648	251	30	281	808	84	892	445	30
T	16457	1525	17982	2600	270	2870	9893	838	10731	3964	417
TU	1098	67	1165	98	4	102	859	60	919	141	3
Razem	61547	6676	68223	10321	1214	11535	35105	3727	38832	16121	1735

Źródło: Wyniki egzaminu maturalnego Raport 2008, Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Poznaniu – województwo wielkopolskie, lubuskie, zachodniopomorskie, s. 7

Z zaprezentowanych danych w Raporcie wynika, że 77,3% otrzymało na maturze wynik pozytywny zarówno z egzaminu pisemnego jak również ustnego. Podejmowane działania, zmierzające do podniesienia umiejętności posługiwania się językami obcymi,

²¹ Pierwszy sprawdzian odbył się 10 kwietnia 2002 roku, egzamin zewnętrzny maturalny – 2005 r., egzamin zewnętrzny – maj 2002 r., po raz pierwszy egzaminy zawodowe przeprowadzono: w zawodach dwuletnich w roku 2004, trzyletnich – 2005; technikach – 2006, technikach uzupełniających – od 2007, zaś w szkołach policealnych od 2006-2008 roku.

przyniosły wyniki pozytywne. Zdawalność ustnej matury z języka angielskiego na poziomie podstawowym wahała się w granicach 94,74% (94,2% w 2006 i 92,02% w roku 2007), podobnie kształtowały się rezultaty egzaminu dojrzałości z innych języków nowożytnych. Niestety nie napawają optymizmem wyniki z przedmiotów ścisłych. W analizowanych trzech województwach; lubuskim, wielkopolskim, zachodniopomorskim, zauważalny jest spadek ocen i uzyskanych punktów, np. z chemii, matematyki, fizyki i astronomii. Warto przypomnieć, iż niektórzy uczniowie biorą udział w maturze międzynarodowej, która upoważnia do ubiegania się o indeks na zagranicznej uczelni, w tym również poza UE.

Wyniki uzyskane z egzaminów nie pozostają bez znaczenia dla dalszego procesu edukacji absolwenta danej szkoły. Rezultaty stanowią źródło postępowań kwalifikacyjnych do następnej – wybranej przez ucznia – szkoły i stanowią podstawę dla tworzenia rankingów decydujących o kolejności na liście przyjętych do danej jednostki oświatowej lub na studia wyższe. Tylko w nielicznych tego typu jednostkach prowadzone są sprawdziany dodatkowe – dotyczy to tylko szkół, w których uczestnictwo w procesie dydaktycznym wymaga od przyszłego ucznia wykazania się odpowiednimi predyspozycjami, np. plastycznymi.

Podnoszenie poziomu znajomości języków obcych wśród społeczeństwa polskiego, umożliwi kontynuowanie nauki na zagranicznych uczelniach wyższych, podejmowania pracy w krajach ościennych na lepszych warunkach zatrudnienia, ale również znajduje potwierdzenie w statystykach odzwierciedlających udział w zagranicznej wymianie studenckiej. Doświadczenia zdobyte w trakcie studiów rozszerzają horyzonty wiedzy, ale również pozwalają na poznanie kultury dengo kraju, a w wielu przypadkach otoczenia, w którym już jako absolwenci szkoły wyższej podejmą pracę.

Warto podkreślić, iż w toku edukacji uczeń podlega procesowi oceniania wewnętrznego **Ocenianie wewnętrzne** prowadzone jest przez nauczycieli uczących uczniów w oparciu o opracowane przez nich wymagania wynikające z realizowanych przez nich programów nauczania. Ocenianie to dotyczy oceniania osiągnięć edukacyjnych uczniów, a jego ideą jest wspieranie rozwoju ucznia. Zgodnie z tym rozporządzeniem, w ramach oceniania wewnętrznego, oceniane są osiągnięcia edukacyjne ucznia i zachowanie ucznia. **Ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia polega na** rozpoznawaniu przez nauczycieli: poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych wynikających z podstawy programowej i realizowanych w szkole programów nauczania, uwzględniających tę podstawę.

Ocenianie zachowania ucznia polega na rozpoznawaniu przez wychowawcę klasy, nauczycieli oraz uczniów danej klasy stopnia respektowania przez ucznia zasad współżycia społecznego i norm etycznych.

Ocenianie wewnętrzne obejmuje:

- 1) formułowanie przez nauczycieli wymagań edukacyjnych niezbędnych do uzyskania poszczególnych śródrocznych i rocznych (semestralnych) ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych;
- 2) ustalanie kryteriów oceniania zachowania;
- 3) ocenianie bieżące i ustalanie śródrocznych ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych oraz śródrocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania, według skali i w formach przyjętych w danej szkole;

- 4) przeprowadzanie egzaminów klasyfikacyjnych;
- 5) ustalanie rocznych (semestralnych) ocen klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych obowiązkowych i dodatkowych oraz rocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania, według skali określonej w omawianym rozporządzeniu;
- 6) ustalanie warunków i trybu uzyskania wyższych niż przewidywane rocznych (semestralnych) ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych oraz rocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania;
- 7) ustalanie warunków i sposobu przekazywania rodzicom (prawnym opiekunom) informacji o postępach i trudnościach ucznia w nauce.

Celem oceniania wewnątrzszkolnego jest:

- 1) informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych i jego zachowaniu oraz o postępach w tym zakresie;
- 2) udzielanie uczniowi pomocy w samodzielnym planowaniu swego rozwoju;
- 3) motywowanie ucznia do dalszych postępów w nauce i zachowaniu;
- 4) dostarczenie rodzicom (prawnym opiekunom) i nauczycielom informacji o postępach, trudnościach w nauce, zachowaniu oraz specjalnych uzdolnieniach ucznia;
- 5) umożliwienie nauczycielom doskonalenia organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej.

Szczegółowe warunki i sposób oceniania wewnątrzszkolnego określa statut szkoły, z uwzględnieniem przepisów wyżej wymienionego rozporządzenia.²²

Przeobrażenia dokonujące się we wszystkich dziedzinach na świecie zwłaszcza u schyłku XX wieku, zachodzące procesy globalizacji, ale również obalenie muru berlińskiego, a także zmiany na mapie geopolitycznej Europy, istotnie wpłynęły na kształt systemu edukacyjnego Polsce.

Wdrażając kolejne etapy reformy, władze państwa nieustannie dążą do podnoszenie poziomu kształcenia, przede wszystkim wyposażającego absolwenta szczególnie szkół ponadgimnazjalnych w umiejętność mobilnego wykorzystania systemowych rozwiązań w celu łatwiejszego i sprawnego funkcjonowania na rynku pracy tak w kraju, jak i poza granicami, korzystania z oferty zagranicznych i krajowych uczelni wyższych, ale również dla podnoszenia samozadowolenia. Zróżnicowana oferta edukacyjna, dywersyfikacja systemów nauczania, współpraca międzynarodowa pozwalają na dokonanie wyboru takiej jednostki dydaktycznej, która spełniać będzie oczekiwania beneficjenta usługi edukacyjnej. W trakcie realizacji założeń pojawia się wiele dylematów, które wymagają niemal natychmiastowej reakcji. Brak interaktywnego systemu: edukacja – rynek pracy, niski poziom dbałości o jakość edukacji, przestarzałe metody dydaktyczne, wtórny analfabetyzm, obniżanie poziomu nauczania, ograniczony system weryfikacji jednostek wybitnie uzdolnionych, linearność programów nauczania, brak jasnych reguł egzaminacyjnych, niewystarczający stopień przygotowania kadry nauczającej, limitowanie kół zainteresowań poza lekcjami szkolnymi, ograniczone nakłady na naukę, oświatę relatywnie do państw ościennych, wreszcie niski stopień komputeryzacji relatywnie do krajów o wysokim poziomie rozwoju gospodarczego.

---

²² E. Goźlińska, *O egzaminach*, <http://www.cke.edu.pl/>

Zmiany w szkolnictwie wyższym w Polsce –wybrane zagadnienia

Ład prawny ukształtowany po 2005 roku w związku z wejściem w życie nowej ustawy „Prawo o szkolnictwie wyższym” wprowadziło zmiany systemowe oraz ustrojowe, gwarantujące uczelniom wyższym nowe rozwiązania w zakresie prowadzonej działalności edukacyjnej. Rozwiązania przyjęte w niniejszym dokumencie konwenują z postanowieniami w tzw. Deklaracji Bolońskiej.

Proces ten rozpoczął się dnia 19 czerwca 1999 roku, gdy to ministrowie edukacji 29 krajów podpisali Deklarację Bolońską. Jest to dokument zawierający zadania prowadzące do zbliżenia systemów szkolnictwa wyższego krajów europejskich. Głównym celem Deklaracji Bolońskiej jest stworzenie do 2010 roku Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Jego realizacja to:

- *wprowadzenie systemu przejrzystych i porównywalnych stopni poprzez wdrożenie Suplementu do Dyplomu;*
- *przyjęcie systemu kształcenia opartego na dwóch/trzech poziomach kształcenia;*
- *powszechne stosowanie systemu punktów kredytowych (tj. ECTS-European Credit Transfer System);*
- *promocja mobilności studentów, nauczycieli akademickich, naukowców oraz personelu administracyjnego;*
- *promocja współpracy europejskiej w zakresie zwiększenia poziomu jakości szkolnictwa wyższego;*
- *promocja europejskiego wymiaru szkolnictwa wyższego, szczególnie w zakresie rozwoju zawodowego, mobilności oraz zintegrowanych programów nauczania, szkolenia i badań.²³*

Harmonizacja procesu wykształcenia stanowi jeden z ważnych filarów umożliwiających realizację zasady²⁴ swobodnego przepływu osób i usług między Państwami Członkowskimi. Prawo do zakładania działalności gospodarczej, czy świadczenia pracy w wielu przypadkach wymaga posiadania stosownych kwalifikacji, wynikających z uczestnictwa w procesie edukacyjnym, które dzięki stworzeniu w/w koncepcji stanowiąc będą gwarant dla wykonywania czynności zawodowych.²⁵ Wdrażanie niniejszych postanowień w poszczególnych krajach przebiega w sposób zróżnicowany, uzależnione m.in. jest od dotychczasowego systemu obowiązujących rozwiązań. Zaplanowany na kilka lat proces ujednolicenia systemu edukacji poddawany jest systematycznej weryfikacji. Odbývające się co dwa lata spotkania w ramach Konferencji Ministrów Edukacji krajów sygnatariuszy Deklaracji Bolońskiej, stanowią doskonałą sposobność do dokonania oceny dotychczasowych działań, ale również forum wymiany doświadczeń.

Polska od wielu lat aktywnie uczestniczy w realizacji założeń określonych w w/w dokumencie.

Zachodzące w systemie szkolnictwa wyższego zmiany uwzględniają potrzeby współczesnego człowieka, który korzystając z przywileju bycia obywatelem UE, wyposażony w wiedzę, pragnie z niej korzystać niezależnie od aktualnego miejsca zamieszkania.

²³ www.mnisw.gov.pl (pobrano 2.01.2011 r.)

²⁴ Zgodnie z art. 3 ust. 1 lit. c) Traktatu jednym z celów Wspólnoty jest zniesienie przeszkód

²⁵ Por. Dyrektywa 2005/36/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 7 września 2005 r. w sprawie uznawania kwalifikacji zawodowych (Tekst mający znaczenie dla EOG) *Dziennik Urzędowy L 255*, 30/09/2005 P. 0022-0142

Współczesne wyzwania stawiane władzom szkół wyższych i odpowiedzialnym za proces edukacji organom administracji publicznej koncentrują się wokół następujących zagadnień:

- trójstopniowy system edukacji: zawodowe, licencjackie, doktoranckie;
- autonomiczność uczelni;
- współpraca międzynarodowa, zarówno w procesie naukowo-badawczym, jak również oferty edukacyjnej;
- wymiana studentów poprzez wdrażanie programów stypendialnych ustanowionych na poziomie UE, programów międzyuczelnianych, funduszy prywatnych, fundacji wspierających działalność uczelni;
- stosowanie systemu ECTS;
- partnerstwo w zakresie tworzenia oferty edukacyjnej z przedstawicielami gospodarki, biznesu, władz lokalnych administracji publicznej, (tworzenie przez właściwy resort katalogu tzw. „kierunków zamawianych”, pozwalających na kształcenie studentów w określonych dziedzinach niezbędnych przede wszystkim dla gospodarki);
- mobilność procesu edukacyjnego skierowanego do studentów w ramach np. programu MISH czy absolwentów – AAL (*Akademia Artes Liberales*), pozwalających na opracowanie systemu edukacji umożliwiającego studiowanie jednego kierunku na wielu uczelniach w kraju;
- wdrażanie rozwiązań w ramach tzw. ustawicznego kształcenia – absolwenci poszczególnych kierunków mogą rozszerzać horyzonty wiedzy na studiach podyplomowych;
- postrzeganie uczelni wyższej nie tylko jako ośrodka naukowo-badawczego, ale również miejsce kultury, forum dyskusji, w którym zgodnie z zasadą *universitas studiorum*, ścierają się poglądy i doświadczenia różnych środowisk.

O jakości uczelni i jej roli w otoczeniu decydują przede wszystkim takie kryteria, jak: potencjał naukowy, kadra, oferta dydaktyczna, a także udział w procesie zachodzących w miejscu jej działania.

Wśród gwarancji prawnych, szczególną uwagę zwraca przyzwolenie na prowadzenie procesu edukacji szkół wyższych mających status: a) uniwersytetu; b) akademii; c) wyższej szkoły zawodowej.

Mapa uczelni wyższych w Polsce jest bogata, zwłaszcza w ostatnich latach powstało ich wiele. Przypomnieć należy, iż tradycje edukacyjne na poziomie studiów wyższych, sięgają XV wieku (Uniwersytet Jagielloński, jako jeden z najstarszych uniwersyteckich ośrodków w Europie). Dynamikę rozwoju uczelni wyższych w Polsce prezentuje niżej zamieszczona tabela nr 1.

Tabela nr 1: Liczba szkół wyższych

Rok akademicki	Szkoły wyższe ogółem	Szkoły wyższe niepubliczne
1992/1993	124	18
1995/1996	179	30
2000/2001	310	195
2005/2006	445	315
2008/2009	458	326

Źródło: www.nauka.gov.pl z dnia 2 stycznia 2011 r.

Bliskość położenia tego typu jednostki decyduje o dalszym procesie edukacji. W roku akademickim 2008/2009 w Polsce studiowało ok. 1 930 tys. osób, tj., trzy, cztery razy więcej niż w latach 90-tych minionego stulecia²⁶ i zarazem największy na świecie wskaźnik scholaryzacji.

Szkoły wyższe funkcjonują niemal we wszystkich dużych miastach, wśród nich dominują uczelnie o profilu społecznym i humanistycznym. Dysproporcja ta, względem uczelni technicznych, ekonomicznych powodowana jest m.in. wymogami, jakie musi spełnić jednostka prowadząca edukację w tych dziedzinach, koszt jednostkowy nakładu na kształcenie studenta, konieczność wyposażenia sal wykładowych i laboratoriów w odpowiednią aparaturę, liczba obowiązkowych zajęć praktycznych. Niezależnie od doświadczenia w procesie edukacyjnym na poziomie wyższym danego ośrodka akademickiego, kształcenie prowadzone jest na poziomie licencjackim (zawodowym) i magisterskim.²⁷ Indyferentność rozwiązań różnicuje szkoły wyższe także pod względem celu działania; o ile uniwersytety i akademie ukierunkowane są na prowadzenie badań naukowych i procesu edukacyjnego, o tyle szkoły zawodowe koncentrują swoje działania na procesie edukacyjnym.

Autonomiczność uczelni gwarantowana przez akty normatywne, nie jest ograniczana w związku z kształtowaniem regionalnej polityki edukacyjnej, przeciwnie – tworzenie i likwidacja kierunków studiów często dokonywane są po uprzednio przeprowadzonej analizie na rynku pracy. Ustalanie strategicznych programów rozwoju jednostki edukacyjnej winno uwzględniać oczekiwania środowiska pojmowanego jako gwaranta zatrudnienia absolwenta danego kierunku, specjalności studiów. Zadaniem władz uczelni wyższych staje się zatem opracowanie strategii rozwoju uwzględniającej potrzeby otoczenia. Długoterminowe plany rozwoju muszą uwzględniać procedurę kształtowania elit zawodowych, umięających wychodzić naprzeciw oczekiwaniom gospodarki, potrafiącym sprostać zachodzącym w sferze technologicznej i społecznej zmianom. Podłożem dla należytego kształtowania roli uczelni w otoczeniu jest preferowany system nauczania.

Kształcenie na poziomie studiów zawodowych odbywa się we wszystkich szkołach wyższych, zaś studia uzupełniające magisterskie stanowią atrybut ośrodków akademickich, mających status uniwersytetu czy akademii. Aktualnie liczba kierunków prowadzących jednolite studia magisterskie została znacznie

²⁶ www.nauka.gov.pl

²⁷ Zgodnie z art. 2 ustawy prawo o szkolnictwie wyższym

Studia licencjackie –

Studia drugiego stopnia – studia magisterskie, umożliwiające uzyskanie specjalistycznej wiedzy w określonym zakresie kształcenia, jak również przygotowujące do twórczej pracy w określonym zawodzie, kończące się uzyskaniem tytułu magistra albo tytułu równorzędnego. **Jednolite studia magisterskie** – studia magisterskie, na które przyjmowani są kandydaci posiadający świadectwo

dojrzałości, umożliwiające uzyskanie specjalistycznej wiedzy w określonym zakresie kształcenia, jak również przygotowujące do twórczej pracy zawodowej, kończące się uzyskaniem tytułu magistra albo tytułu równorzędnego; ich ukończenie umożliwia ubieganie się o przyjęcie na studia trzeciego stopnia. **Studia trzeciego stopnia** – studia doktoranckie, na które przyjmowani są kandydaci posiadający tytuł

magistra albo tytuł równorzędny, umożliwiające uzyskanie zaawansowanej wiedzy w określonej dziedzinie lub dyscyplinie nauki, przygotowujące do samodzielnej działalności badawczej i twórczej oraz uzyskania stopnia naukowego doktora. **Studia podyplomowe** – inną niż studia wyższe i studia doktoranckie formę kształcenia przeznaczoną dla osób legitymujących się dyplomem ukończenia studiów wyższych. Art. 2 ustawy prawo

ograniczona, np. prawo, teologia czy psychologia. Absolwenci w/w kierunków nie mogą zdobywać uprawnień w dwuetapowym procesie kształcenia: studiów licencjackich i uzupełniających magisterskich. Taka formuła w odniesieniu, do tych, którzy przyszłość swoją wiążą z pracą w szkole lub nie są zdecydowani w pierwszym etapie dokonywanego wyboru, jaki kierunek studiów chcą wybrać – pozwala na podjęcie nauki na dwóch kierunkach czy specjalnościach. Taki system rozwiązań ma szczególne znaczenie dla osób, których stan materialnego posiadania nie pozwalałaby na kontynuowanie nauki w znanym od lat ośrodku akademickim. W mniejszych tego typu ośrodkach oferta zawiera propozycje dotyczące kształcenia na poziomie zawodowym.

Dotychczasowe działania zdominowane były czynnościami zmierzającymi do wzrostu współczynnika ilości osób legitymujących się wyższym wykształceniem w polskim społeczeństwie. Aktualnie ilość musi przekształcić się w jakość. W celu zagwarantowania odpowiedniego poziomu świadczonej usługi edukacyjnej w Polsce powołano Państwową Komisję Akredytacyjną. *Państwowa Komisja Akredytacyjna jest niezależną instytucją, działającą w ramach systemu szkolnictwa wyższego w Polsce na rzecz doskonalenia jakości kształcenia. Podstawowym celem Komisji jest wspomaganie polskich uczelni publicznych i niepublicznych w budowaniu standardów edukacyjnych na miarę najlepszych wzorców obowiązujących w europejskiej i globalnej przestrzeni akademickiej. Działania te zmierzają do zapewnienia absolwentom polskich szkół wyższych wysokiej pozycji na krajowym i międzynarodowym rynku pracy oraz do zwiększenia konkurencyjności polskich uczelni jako instytucji europejskich. Państwowa Komisja Akredytacyjna realizuje swoją misję poprzez dokonywanie obligatoryjnych ocen jakości kształcenia oraz formułowanie opinii o wnioskach dotyczących uprawnień uczelni do prowadzenia studiów.*²⁸ Negatywna ocena może spowodować zamknięcie procesu edukacji na danym kierunku.

Podnoszenie poziomu edukacji, stosowanie nowych rozwiązań w systemie procesu edukacyjnego staje się podstawowym wyzwaniem dla opracowania programu długofalowego rozwoju. Ważnym czynnikiem w zakresie tworzenia strategii rozwoju jest uwzględnienie oczekiwań pracodawców w stosunku do osób kończących dany kierunek czy specjalność. Współpraca władz uczelni, czy szerzej organów administracyjnych, zarządzających systemem edukacji z przedstawicielami pracodawców może w najbliższej przyszłości decydować o sukcesie danej jednostki dydaktycznej. W tym celu zdaje się być niezbędnym skorelowanie polityki zatrudnienia z ofertą edukacyjną, analizowanie rynku pracy zarówno w wymiarze lokalnym jak i regionalnym. Po wtóre, w kontekście globalizacji, rozwój ekonomii opartej na wiedzy oraz rewolucji informacyjno-technologicznej, pokreśli znaczenie kształcenia ustawicznego, umożliwiające stałe uzupełnianie i wzbogacanie wiedzy i umiejętności oraz stałe dostosowanie ich do szybko zmieniającej się rzeczywistości. Zatem niemal całe życie zawodowe związane jest z obowiązkiem podnoszenia poziomu wiedzy adekwatnie do etapu rozwoju technologicznego analizowanej jednostki. Aby zatem wyposażyć absolwenta w stosowną wiedzę, rozwija się system praktyk, szkoleń już na etapie kształcenia, by w ten sposób przygotować absolwenta do wykonywania zawodu,

---

²⁸ www.nauka.gov.pl

tak, by w chwili podjęcia pracy zawodowej potrafił zorganizować własny warsztat pracy.

Ustawiczność kształcenia staje się źródłem dla mobilności pracownika na rynku pracy, który zdobywając wiedzę, potrafi ją wykorzystać w praktyce zawodowej. O potrzebie tworzenia studiów podyplomowych, warsztatów dla absolwentów szkół wyższych, decyduje wiele czynników, m.in.:

- ustawodawstwo zawodowe zobowiązujące pracowników poszczególnych jednostek do podnoszenia kwalifikacji zawodowych, legitymowanie się wiedzą specjalistyczną;
- certyfikaty i licencje niezbędne do prowadzenia działalności w poszczególnych branżach naszej gospodarki, które można uzyskać po odbyciu stosownego systemu edukacji;
- zmiany dokonujące w zakresie reorganizacji systemu funkcjonowania poszczególnych jednostek organizacyjnych, w których zatrudniać można wykwalifikowaną kadrę.

Świadomość wymogów stawianych przez przyszłych pracodawców mobilizuje zwłaszcza absolwentów i studentów ostatnich lat studiów do uczestniczenia w organizowanych zajęciach na poziomie studiów podyplomowych. Na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu można zostać słuchaczem jednego z 70 kierunków studiów podyplomowych.

Usytuowanie uczelni wyższej ma wymiar gospodarczy i kulturowy. Zapotrzebowanie na usługi, np. gastronomiczne, hotelarskie, nie pozostaje bez wpływu na rozwój, zwłaszcza małej, przedsiębiorczości. Nadto, obecność żaków w mieście tworzy wzajemne korelacje pomiędzy rodzimą kulturą, a środowiskiem studenckim. Juwenalia zawsze nadają kolorytu życiu kulturalnemu. Modyfikacji ulega oferta programowa kin, a często osiągnięcia studentów prezentowane są lokalnej społeczności. Ponadto, współpraca z innymi tego typu ośrodkami krajowymi i zagranicznymi pozwala na promocje ośrodka, ale jednocześnie wymusza na lokalnej władzy zaangażowanie w rozwój miasta. Od wielu lat miejsca te kojarzone są z funkcjonowaniem uniwersytetów III wieku, które pozwalają, zwłaszcza osobom w wieku dojrzałym, na rozszerzanie horyzontów wiedzy i miłe spędzanie czasu. Podkreślić należy, iż niejednokrotnie formuła ta tworzona jest jako konsekwencja oczekiwań lokalnej społeczności, a o popularności – liczba osób biorących udział w zajęciach.

W Polsce potrzebne jest zarówno kształcenie elit politycznych dla państwa, jak środowiska lokalnego, uwzględniającego wartości kulturowe wykształcenia, jak i specjalistów rozwoju ekonomicznego sektora publiczno-prywatnego, administracji, a także dla instytucji kształtujących życie duchowe i społeczne, a z których wywodzą się lokalne elity. Celem jest również wspieranie lokalnych koncepcji rozwoju gospodarczego, promowania idei i nowych pomysłów, przyspieszanie rozwoju cywilizacyjnego. Zatem przed współczesnym szkolnictwem wyższym, w Polsce stoi wyzwanie opracowania programów nauczania i metody kształcenia pozwalającej na wdrażanie strategii lizbońskiej, w której priorytetowe miejsce zajmuje wyposażenie Europy w kwalifikacje i umiejętności niezbędne do osiągnięcia sukcesu gospodarczego.

Reasumując, stwierdzić należy, iż powstanie ośrodka akademickiego przynosi wiele pozytywnych konsekwencji dla środowiska, w którym uczelnia działa:

- wzrost liczby osób legitymujących się wyższym wykształceniem;
- modernizacja technologicznych rozwiązań stosowanych przez pracodawców w związku z łatwym dostępem do coraz lepiej wykształconej kadry;
- tworzenie programów strategicznego rozwoju regionu opartych na nowych wyzwaniach – gospodarce opartej na wiedzy;
- wzrost poziomu życia;
- wpływ na rozwój małej i średniej przedsiębiorczości;
- pojawianie się nowych profesji zawodów;
- poszukiwanie nowych form zwalczania bezrobocia lokalnego;
- współpraca międzynarodowa;
- konkurencyjność;
- tworzenie partnerstwa edukacyjno-biznesowego;
- możliwość analizowania rynku pracy i usług;
- kadra jako element wyzwań dla władz lokalnych w zakresie poszukiwania nowych inwestorów;
- korzystanie ze środków unijnych – redystrybucja dotacji subwencji oraz umiejętność korzystania z pomocy unijnej;
- wyższy poziom świadomości społecznej;
- postrzeganie miejsca jako środowiska akademickiego, powoduje, że rośnie jego prestiż.

Streszczenie

Autorka artykułu analizuje, jak zmienił się system oświaty w Polsce po akcesji naszego kraju do Unii Europejskiej. Już na wstępie zauważa, że działania podejmowane w systemie edukacji po 1 maja 2004 r. powinny opierać się na myśli proeuropejskiej. Barańska przywołuje unijne dokumenty, które miały zasadniczy wpływ na kształtowanie oświaty w całej UE. Analiza tych tekstów jasno pokazuje, że edukacja powinna przede wszystkim opierać się na samorealizacji jednostki. W ten nurt debat o oświacie już po wejściu do UE wpisała się także Polska – akcentując poprzez kolejne reformy rolę świadomego wyboru i konsekwencji tego wyboru. Barańska przypomina też o roli Strategii Rozwoju Kształcenia Ustawicznego do roku 2010, która w 2003 roku powstała w Ministerstwie Edukacji Narodowej i Sportu. Dokument ten skupia się przede wszystkim na wyrównywaniu szans edukacyjnych, które to wyrównywanie jest elementem samorealizacji.

W dalszej części artykułu autorka opisuje zmiany polskiego systemu oświaty od 1999 roku, czyli od skrócenia nauki w szkole podstawowej i wprowadzenia gimnazjów. Barańska przypomina także, że reforma oświaty zdecentralizowała dotychczasowy system – za zarządzanie oświatą odpowiedzialne stały się samorządy. Ważną zmianą stało się także wprowadzenie egzaminów zewnętrznych ocenianych przez niezależnych egzaminatorów – dzięki temu łatwiejsze stało się porównywanie wyników egzaminowanych (choć Barańska zauważa, że treści kształcenia czasem w różnych programach mogą się różnić i przez to uczniowie nie zawsze są tak samo przygotowani do egzaminów). Autorka tekstu opisuje także zmiany, jakie zachodzą w polskim szkolnictwie wyższym. Skupia się między innymi na upowszechnieniu studiów trójstopniowych, które miało miejsce w ostatnich latach.

Summary

The author of the article analyzes how the educational system in Poland has changed after the accession of our country to the European Union. From the very beginning she notices that activities undertaken in the system of education after May 1, 2004 should be based on the pro-European thought. Barańska evokes EU documents that had essential influence on shaping the education system in the whole EU. The analysis of these documents clearly shows that education should be mainly based on self-fulfillment of an individual. Poland also entered this debate trend after joining the EU - emphasising through successive reforms the role of a conscious choice and consequences of that choice. Barańska reminds us also about the role of the Development Strategy for Continuing Education until 2010 which was prepared by the Ministry of National Education and Sport in 2003. This document focuses mainly on equalizing of educational chances which is an element of self-fulfillment.

In the following part of the article, the author describes changes in the Polish system of education since 1999, that is since the time when the education in primary schools was shortened and middle schools were introduced. Barańska also reminds that the educational reform decentralized the previous system – local governments became responsible for the management of the education system. An important change was also the introduction of external exams evaluated by independent examiners – thanks to that it has become easier to compare the results of examinees (although Barańska notices that the educational content of different programs might vary and thus pupils are not always prepared for the exams in the same way). The author of the text also describes changes that Polish higher education has gone through. She focuses, among others, on the popularization on three-level studies which occurred in the last few years.